

Ervin Dolenc

Reorganiziranje slovenskih kulturnih delavcev po državnem prevratu leta 1918

Slovenska kultura je bila v mnogočem razvita že pred prvo svetovno vojno. Pomembnejšim inštitucijam iz 60. let 19. stoletja (Družbi sv. Mohorja, Slovenski matici, Dramatičnemu društvu, Glasbeni matici) je sledil razmah znanstvenih, strokovnih in umetniških društev zlasti v zadnjih desetletjih Avstroogrške. Leta 1889 je bilo ustanovljeno društvo Pravniki, 1894 Zveza slovenskih pevskih društev in Društvo za krščansko umetnost, na prelomnici stoletja Slovensko umetniško društvo, tri leta kasneje Zgodovinsko društvo v Mariboru, še prej se je sloveniziralo tudi precej starejše Muzejsko društvo za Kranjsko. Vsa ta znanstvena in strokovna društva so izdajala svoje strokovne revije in zbornike, ki so počasi razvijali slovensko kulturo in jo skušali dvigniti na aktualno evropsko raven. Po ločitvi duhov in osnovanju slovenskih političnih strank so si slednje prizadevale pritegniti tudi intelektualno zahtevnejše bralce. Katoliška Leonova družba, kot odgovor Slovenski matici, je izdajala najprej Katoliški obzornik (1897–1906), potem znanstveno revijo Čas (1907–1942), liberalci Vedo (1911–1915), socialistično usmerjeni krogi Naše zapiske (1902–1922). Še starejši sta obe literarni reviji, Ljubljanski zvon (1881–1941), ki je ostal v liberalnih rokah in katoliški Dom in svet (1888–1944).¹

Kljub temu pa prevrat iz stare Avstrije v novo narodno državo za slovensko kulturo pomeni bistveno prelomnico. Temeljni pogoj samostojnega kulturnega razvoja je bil dosežen s slovenizacijo šolstva na Slovenskem. Zlasti srednje šole so bile prej, z izjemo zasebne škofijske gimnazije v Št. Vidu nad Ljubljano, večinoma nemške ali utrakvistične. Najpomembnejša pridobitev za razmah in ureditev slovenske znanosti, katere nosilci so bili prej razkropljeni po raznih ustanovah širom monarhije, je bila vsekakor ustanovitev univerze v Ljubljani leta 1919. Kot je desetletje kasneje zapisal eden njenih profesorjev: »Ni dvoma, da bi bila znanstvena literarna produkcija sama po sebi narasla, ko smo vstopili v narodno državo: s tem so nastale nove potrebe in odpadle marsikatero ovire iz prejšnjih časov. Prav tako gotovo pa je tudi, da ni bilo brez univerze mogoče gojiti znanstva v velikem stilu.«²

Osnovnošolski učitelji so se na Slovenskem organizirali v skupno društvo že leta 1888, ko je nastala Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev. Ta je po ločitvi duhov dobila konkurenco v katoliški Slomškovi zvezi leta 1900. Po državnem prevratu je bila junija 1919 v Beogradu ustanovljena skupna učiteljska organizacija za

¹ Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1979, str. 522–526, 548–557; Arhiv Republike Slovenije (dalje ARS), Kartoteka društev.

² Dr. Franc Lukman, Slovenska znanstvena literatura, Slovenci v desetletju 1918–1928, Ljubljana 1928, str. 633.

celo državo z imenom Udruženje jugoslovenskih učitelja (UJU), ki se mu je liberalna »Zaveza...« priključila avgusta naslednje leto, Slomškova zveza pa šele po depolitizaciji društva leta 1926. Prav tako se je staro Društvo slovenskih profesorjev, ki ni bilo politično razdeljeno, pridružilo Društvu jugoslovenskih profesorjev in postalo le njegova sekcija.³

Slovensko gledališče, ki je bilo po zaslugi Slovenskega gledališkega konzorcija obujeno že mesec dni pred koncem vojne, je po prevratu hitro dobilo še stavbo bivšega nemškega gledališča v Ljubljani, slovenska dramska društva pa so do leta 1923 prevzela tudi mestna gledališča v Mariboru, Celju in Ptuj. Ljubljansko in mariborsko gledališče sta bili kmalu tudi podržavljeni, kar pa ni rešilo njune bolj ali manj stalne denarne krize. Slovenski gledališki igralci so se kot sekcija priključili Združenju gledaliških igralcev SHS že nekaj mesecev po njegovi ustanovitvi, v jeseni leta 1919. Ljubljanski sekciji se je dve leti kasneje pridružila tudi mariborska.⁴

Slovenska glasba, predvsem šolstvo in poustvarjanje, je s prehodom v Kraljevino SHS izgubila močno konkurencu v ljubljanski nemški Filharmonični družbi in na njen račun pridobila tudi precej materialnih dobrin, med drugim stavbo na ljubljanskem Kongresnem trgu. Po propadlem poskusu leta 1908 so Slovenci leta 1919 končno dobili svojo filharmonijo, leto kasneje pa še glasbeni konservatorij, ki je bil potem podržavljen v letih 1926 in 1927.⁵

Slovensko slikarstvo je z impresionizmom res že doseglo raven samostojnega umetniškega subjekta svoje dobe, zato pa sta slovensko kiparstvo in arhitektura z združitvijo Jugoslovanov začela zbirati svoje raztresene umetniške sile doma. Za ohranjanje slovenskega likovnega spomina je leta 1918 začelo skrbeti društvo Narodna galerija.⁶

Tudi za slovensko leposlovje, ki je bilo glavni nosilec in »paradni konj« slovenskega kulturnega ustvarjanja v avstrijskih časih, ne moremo reči, da nanj prva svetovna vojna in državni prevrat nista globoko vplivala.⁷

³ Več o tem Milica Bergant, Poizkusi reforme šolstva pri Slovencih 1918–1929, Ljubljana 1958; Ervin Dolenc, Kulturne zamisli slovenskih političnih strank in skupin ter njihove kulturne organizacije v letih 1918–1929, tipkopis disertacije, Filozofska fakulteta v Ljubljani 1992, str. 40–43, 48–51, 236–240.

⁴ Več o tem France Koblar, Narodno gledališče, Slovenci v desetletju 1918–1928, Ljubljana 1928; Dušan Moravec, Slovensko gledališče od vojne do vojne, Ljubljana 1980; Ervin Dolenc, nav. dis., str. 52–60, 307–308; Kongres jugoslovenskih gledaliških umetnikov v Beogradu, Slovenski narod 20.8. 1919; Združenje gledaliških igralcev SHS, Slovenski narod 28.12. 1919; glej tudi Pavel Rasberger, Moji spomini, Knjižnica mestnega gledališča, Ljubljana 1965, str. 153 in 162.

⁵ Več o tem Stanko Vurnik, Slovensko glasbeno življenje izza prevrata, Slovenci v desetletju 1918–1928; Cvetko Budkovič, Razvoj glasbenega šolstva na Slovenskem I, Ljubljana 1992; isti, Sto let pevskega zbora Glasbene Matice 1891–1991, Ljubljana 1991; Dragotin Cvetko, Anton Lajovic, Ljubljana 1987; Primož Kuret, Umetnik in družba, Ljubljana 1988; Ervin Dolenc, nav. dis., str. 60–67.

⁶ France Stele, Slovenska likovna umetnost po vojni, Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana 1939, str. 283–290.

⁷ France Koblar, Slovenska književnost v zadnjih desetih letih, Slovenci v desetletju 1918–1928, str. 642; Zgodovina slovenskega slovstva VI. (L.Legiša), Ljubljana 1969, str. 155; Zgodovina slovenskega slovstva VI. (F.Zadravec), Maribor 1972, str. 11; Janko Kos, Primerjalna zgodovina slovenske literature, Ljubljana 1987, str. 200–203.

Pri vseh umetnostnih in znanstvenih zvrsteh moremo poleg njihovih vsebinskih sprememb – pa naj bo to globoka eksistencialna pretresenost po vojni, zaostritev in sprememba idejnih pogledov ali drugačen državni oziroma narodnostni in civilizacijski okvir – ugotoviti tudi velike organizacijske premike, ki so kot taki bistveno vplivali na pogoje ustvarjanja. Ugotovitev Franca Ksaverja Lukmana glede slovenskega znanstvenega ustvarjanja bi lahko razširili na marsikatero duhovno ustvarjalno panogo in za njim ponovili, da so s prevratom nastale nove potrebe in odpadle marsikatero ovire iz prejšnjih časov. To pa je omogočilo pravo brstenje slovenskega kulturniškega organiziranja v prvi vrsti na zasebni, društveni ravni, pri pomembnejših inštitucijah pa tudi na državni. Na znanstvenem področju smo v letih po prevratu poleg univerze dobili še Umetnostnozgodovinsko društvo, Bogoslovno akademijo, Etnografski inštitut oziroma muzej in Znanstveno društvo za humanistične vede, vsa štiri v letu 1921, štiri leta pozneje pa Geografsko društvo.⁸ Vsa leta sta si zlasti Slovenska matica in Znanstveno društvo za humanistične vede, ki je bilo že ustanovljeno kot filološko–historični in filozofski razred akademije, prizadevala za ustanovitev Akademije znanosti in umetnosti, ki je bila uresničena šele konec 30. let.

Književniki

Slovenski pesniki in pisatelji so bili do ustanovitve Društva slovenskih leposlovcev, spomladi 1920, večinoma povezani v Slovenski matici (SM). V smislu socialnega varstva je poleg SM pred vojno delovalo Pisateljsko podporno društvo, ki pa se je na občnem zboru julija 1918 samo razpustilo.⁹ SM je za nekaj časa izgubila vsenarodni značaj, ko so spomladi 1914 na zahtevo Aleša Ušeničnika pristaši SLS izstopili iz društvenega odbora.¹⁰ Po začetku svetovne vojne je deželna vlada z odlokom 16. septembra 1914 društvo razpustila, češ da je prekoračilo svoj statut. Policija je premoženje zaplenila in imenovala nemškega kuratorja Galleta, ki je ustavil tiskanje društvenih knjig za leto 1914 ter društveno premoženje močno obremenil z vojnimi posojili. Predsednik dr. Fran Ilešič je v jeseni 1914, ko se je vrnil iz ječe, odstopil, drugi odborniki pa niso dali miru, dokler ni bila po obnovljenem parlamentarnem življenju in po-

⁸ F. K. Lukman, n. d.; ARS, Društvena pravila, št. 9139, 9136.

⁹ ARS, fond Slovenska matica (dalje SM), škatla 27.

¹⁰ »Ušeničnikova načelna borba za katoliški organizacijski radikalizem je bila na Slovenskem usmerjena posebej proti Slovenski matici, ker je bil dejansko njen program že od vsega začetka prvenstveno narodno–kulturni, in zato brez izrazite konfesionalne podlage. Ob obnavljanju načelnega boja je njena splošna humanistična usmerjenost prišla vidneje do izraza. Odnose je močno zaostрил njen predsednik Fran Ilešič, ki je leta 1911 izjavil v »Slovanu«, da »Čas« ne more veljati za znanstveno revijo, ker ima zaradi vere »vezana krila«... Do tedaj znosno sodelovanje kulturnih delavcev različnih nazorov pri Slovenski matici se je začelo rušiti.« V konkurenco Slovenski matici se je Leonova družba naslednje leto preuredila v katoliško kulturno »Matico«, čeprav se samo ime ni spremenilo. Ušeničnik je bil mnenja, naj bi katoliški kulturniki kar izstopili iz izvršnega odbora Slovenske matice, ker se z njihovim sodelovanjem pri ustanovi, ki ne priznava načel katoliške kulture, mešajo pojmi. Čeprav je bil »skoraj samo« on za tako radikalno ločitev duhov znotraj matice, je vendar zmagal in so katoliški predstavniki 20. marca 1914 res izstopili iz njenega vodstva, medtem ko je sam to storil že spomladi 1912. Jožko Pirc, Aleš Ušeničnik in znamenja časov, Ljubljana 1986, str. 174 in op. 926.

sredovanju pri notranjem ministru 22. junija 1917 Matica spet rešena.¹¹ Prvi podpredsednik Peter Grasselli je nato 16. julija sklical odbornike, ki so se sporazumeli, da bi v matici spet složno delovali obe stranki. Dr. Krek je takrat predlagal, da bi odbornike volili proporcionalno s številom članov. Že takrat so, zlasti z Dunaja od dr. Prijatelja, prihajale pobude o matičini reorganizaciji v akademijo z redno državno podporo. Odvetnik dr. Ivan Tavčar je samoiniciativno prevzel delo društvenega tožitelja in rešil vse zastavljeno premoženje. Na izrednem občnem zboru 28. februarja 1918 je bila izvoljena združena narodna lista društvenega odbora, katerega predsedstvo je začasno prevzel Ivan Tavčar. Tako sta v imenu slovenstva načeloma spet sodelovali obe politični nasprotnici. Kljub temu v Slovenski matici strankarska oziroma ideološka opredeljenost nikoli ni izgubila svojega pomena.¹²

Pred vojno je imala SM več denarnih ustanov v skupni vrednosti 80.000 kron. To ji je poleg najemnin za lokale v svoji stavbi in članarine omogočalo izdajanje redne vsakoletne knjižne zbirke po zmerni ceni. Vojna inflacija je ves ta kapital požrla, zato matica prvi dve povojni leti ni izdala nič. Potrebna je bila reorganizacija tudi v gmotnem smislu. Julija 1920 je občni zbor sprejel nova društvena pravila, po katerih so novembra istega leta izvolili nov društveni odbor, ki je tedaj štel 20 namesto 30 članov, od teh je moralo biti 16 stanujočih v Ljubljani. Izvoljena je bila kandidatna lista, ki jo je predlagalo Društvo slovenskih leposlovcev.¹³ Za predsednika je bil soglasno izvoljen dr. Dragotin Lončar, takrat še član Jugoslovanske socialnodemokratske stranke, a med glavnima idejnima nasprotnikoma nevtralen, politično ravnovesje pa sta predstavljala podpredsednika dr. Prijatelj in Finžgar.¹⁴ Dragotin Lončar je na tem mestu matico uspešno branil pretiranega strankarstva v celotnem obdobju med svetovnima vojnama.

Dileme o preusmeritvi matice, ki jih je že leta 1917 sprožal z Dunaja, je Prijatelj v začetku leta 1920 oblikoval določeneje. Lahko bi se usmerili povsem na izdajanje leposlovja, kot je to storila Matica Srpska, Hrvatska Matica npr. sploh ni več zalagala rednih zbirk, temveč skoraj le še izredne izdaje. Prijatelj se je zavzemal zlasti za to, da bi SM pomagala z znanstvenim tiskom univerzi, ki svojega tiska še ni imela urejenega. Nov društveni odbor se je konec leta odločil za ambiciozen načrt, ki bi zapolnil obe iz-

¹¹ F. Koblar, n. d., str. 643–44; V času, ko je bila SM razpuščena, naj bi se za njeno premoženje zanimala Leonova družba, kjer so bili nekateri odborniki za to, da izkoristijo priliko, drugi (dr. Gruden ali dr. Krek) pa so to možnost odločno zavrnili, češ kjer gori, tam jaz ne ropam! Ušeničnik je menda za Leonovo družbo takrat dal o SM oblastem skrajno neugodno poročilo. Dr. Fran Ilešič, Kako je bilo z Matico Slovensko? Slovenski narod 28.12. 1920.

¹² ARS, SM, š. 27, spisi za leto 1918; F. Koblar, n. d. str. 643–644, op. 1.

¹³ Prof. dr. Anton Breznik, prof. Ante Debeljak, univ. prof. dr. Josip Debevec, vladni svetnik dr. Fran Detela, Fran S. Finžgar, pesnica Vida Jerajeva, dr. Alojz Kraigher, dr. Ivan Lah, Vladimir Levstik, dr. Dragotin Lončar, pisatelj Milan Pugelj, prof. Maks Pleteršnik, dr. Ivan Prijatelj, župan dr. Ivan Tavčar, revident državnih železnic Ivan Zorec, dramaturg Oton Župančič, gledališki intendant Friderik Juvančič ter za njegovo finančno podlago pomembni gospodarski odsek: bančni prokurist Jože Kramar, ravnatelj Jadranske banke Ivan Tosti in posestnik Ivan Zorman.

¹⁴ ARS, SM, š. 28, Izredni občni zbor Slovenske matice 7.11. 1920; Slovenski narod 9.11. 1920; Jutro 9.11. 1920; Dr. I. L., Slovenska matica, Slovenski narod 25.12. 1920.

dajateljski potrebi, SM torej razviti v veliko narodno založbo. Poleg obsežnega programa izrednih izdaj naj bi člani za 40 kron prejeli tudi redno zbirko štirih knjig. Razočaranje z ustanavljanjem Akademije so utemeljevali z mnenjem, da je slovenska znanost še premalo razvita, zato si je prav SM postavila nalogo resnih priprav za njeno bodočo ustanovitev.¹⁵

Veliki načrti novega vodstva SM niso bili uresničeni. Ob pomanjkanju lastnega kapitala in splošni založniški krizi je SM v začetku dvajsetih let prenehala izdajati svojo redno letno knjižno zbirko. Iz te dremavice jo je zbudil šele izredno uspešen založniški projekt Samostojne demokratske stranke z ustanovitvijo Vodnikove družbe v začetku leta 1926. Ta je že v prvem letu nabrala skoraj 15.000 članov, s tem ogrozila staro katoliško Družbo sv. Mohorja, predvsem pa dokazala, da se z dobro organizirano akcijo da slovensko knjižno krizo premagati. SM omenjenima knjižnima družbama ni bila konkurenčna, saj je bil njen knjižni program resnejši. Ne glede na to so v jeseni naslednje leto pri SM začeli znova organizirati mrežo poverjenikov po Sloveniji in s tem kampanjo za ponovno včlanjevanje. Za leto 1928 so ponujali 3 knjige za 50 din, Vodnikova družba npr. 4 knjige za samo 20 din. Pri organiziranju mreže društvenih članov so posebej zaposlili upravnika, ki je pri tem poslu naletel predvsem na »občutno pomanjkanje denarja med izobraženci.« Kljub temu mu je do občnega zbora leta 1930 uspelo spet pridobiti skoraj 3600 rednih članov oziroma naročnikov matične redne knjižne zbirke ter s tem omogočiti spet njeno redno založniško dejavnost.¹⁶

Društvo slovenskih leposlovcev, ustanovljeno spomladi 1920, ki se je februarja 1923 preimenovalo v Društvo slovenskih književnikov, se je že v letu svoje ustanovitve polno angažiralo.¹⁷ Ministrstvu prosvete v Beogradu je poslalo spomenico, ki se je zavzemala za ukrepe proti revščini in brezposelnosti slovenskih leposlovcev, za bolniško podporo in za sklad za nagrade. Iz društva naj bi Deželna vlada imenovala primerne svetnika, ki bi sodeloval pri vseh njenih tozadevnih odločitvah. Deželno vlado je društvo v te namene prosilo za vsaj 600.000 kron v letnem proračunu, ki bi jih uporabili za stalne bolniške, potovalne in počitniške podpore. Spomenico so v Beograd nesli Alojz Kraigher, Ivan Zorec in Alojz Gradnik, jo izročili referentu za umetniške zadeve v prosvetnem ministrstvu Branislavu Nušiću, ta pa jo je, po »Jutrovem« poročilu, z odobravanjem sprejel, češ ta problem je v Srbiji rešen.¹⁸ Koliko in kako je bil potem rešen tudi v Sloveniji bi najverjetneje imeli bolj malo povedati. Dejstvo je, da so se v vseh dvajsetih letih znova in znova pojavljala vprašanja »intelektualnega proletariata«, močne podcenjenosti intelektualnega nasproti fizičnemu delu

¹⁵ ARS, SM, š. 27, Odborova seja 23.12. 1919; Slovenski narod 17.1. 1920; Pred vojno je SM imela okrog 4000 članov, kar naj bi ji zagotavljalo nemoteno izdajanje redne zbirke štirih knjig. Da bi to število dosegla ji je konec leta 1920 manjkalo še okrog 1000 novih članov, kar si je prizadevala dobiti z intenzivnejšo propagando. Jutro 29.12. 1920.

¹⁶ ARS, SM, Sejni zapisniki po občnem zboru 24.6. 1927 in Občni zbor 2.6. 1930, š. 1 prvega popisa; Jože Munda: Bibliografija Slovenske matice 1864–1964, Ljubljana 1964, str. 50–53; Vodnikova družba in Slovenska matica, Jutro 1.5. 1926; Slovenska matica zopet deluje, Jutro 16.10. 1927.

¹⁷ ARS, Društvena pravila, št. 9129, sprememba pravil 12.2. 1923.

¹⁸ Jutro 28.10. 1920.

in na drugi strani vedno večjega duhovnega prepada med inteligenco ter ostalimi manj izobraženimi. Društvo je od Slovenske matice prevzelo tudi glavnicu za podpore socialno ogroženim pisateljem ali njihovim družinam, ki jo je zapustilo bivše Pisateljsko podporno društvo leta 1918.¹⁹ Po preimenovanju je društvo najverjetneje nekoliko zaspalo. Več življenja je spet pokazalo pod predsedstvom Otona Župančiča od leta 1926 naprej, ko je organiziralo Prešernove in Cankarjeve proslave v Ljubljani ter Mariboru. To je društvu tudi gmotno omogočilo večjo dejavnost. Dvema članoma je pomagalo pri študijskih potovanjih v tujino, več drugim pa pri bolezni in denarnih težavah.²⁰

V času ustavnega boja so štiri glavna slovenska umetniška društva s posebno resolucijo opozorila Ustavodajno skupščino, da mora bodoča ustava vsebovati tudi pravne norme o splošnih pravicah državljanov. Pravna ureditev države naj umetnost ne le ščiti, ampak pospešuje. Umetnost naj bo svobodna in naj uživa posebno zaščito in podporo države, zato naj v primeru dvodomnega parlamenta umetniška zbornica voli v senat najmanj isto število senatorjev kot zbornice ostalih interesnih skupin.²¹

Ob koncu tega obdobja smo v Ljubljani dobili še eno pisateljsko organizacijo, ki pa ni imela niti sindikalnega, niti narodnostnega pomena. Urejen sicer na narodno-jezikovni osnovi, a izrazito internacionalno usmerjen je bil v decembru 1929 ustanovljen PEN klub.²²

Likovni umetniki

Omenili smo že ustanovitev Narodne galerije kot društva, ki si je za interese nacionalne ustanove začelo prizadevati po zasebni pobudi nekaterih posameznikov. Prošnjo za ustanovitev društva so podpisali znani umetniki in likovni delavci že konec julija 1918,²³ društvo pa je bilo potem ustanovljeno 18. septembra. Po državnem prevratu v novembru je Narodna galerija opravila prve nakupe, 10 starejših likovnih del slovenskih umetnikov.²⁴ Svojo prvo zbirko je Narodna galerija razstavila v prostorih ljubljanske Kresije 7. marca 1920. Ogled je bil sprva možen le dvakrat tedensko. V prvih desetih mesecih si jo je ogledalo – po mnenju pisca članka v »Slovenskem narodu« »žalostnih« – 600 obiskovalcev, kar naj bi ob 70.000 prebivalcih Ljubljane predstavljalo »žalosten kulturni pojav«. Na poziv v Domu in svetu in Ljubljanskem zvonu se je v 5 mesecih v društvo za 30 kron včlanilo le 25 novih članov.²⁵ Društvo si je opomoglo v naslednjem letu. Zbirko v Kresiji so dopolnili, da je že dajala pregled slo-

¹⁹ ARS, SM, š. 28, Odborova seja 11.5. 1920.

²⁰ Občni zbor društva slovenskih književnikov, Jutro 6.3. 1926.

²¹ Resolucija Društva slovenskih leposlovcev, Društva slovenskih upodablajočih umetnikov, Kluba slovenskih umetnikov Sava in ljubljanske podružnice Društva jugoslovanskih glasbenikov, Slovenec 18.2. 1921.

²² ARS, Društvena pravila, št. 9128. Poets, Essayists, Novelists, matično društvo je v začetku dvajsetih let ustanovil v Londonu John Galsworthy.

²³ Ivan Franke, Rihard Jakopič, dr. Josip Regali in en nerazpoznaven podpis, ARS, Društvena pravila, št. 9115, predložena 24.7., odobrena 12.8. 1918.

²⁴ Slovenski narod 25.11. 1918.

²⁵ Ljubljanski zvon 1920, str. 252; Žalosten kulturni pojav, Slovenski narod 13.1. 1921.

venskega slikarstva od časov bratov Šubicev do sodobnikov. Z darovi je konec leta 1921 kupilo 10 pomembnih del slovenskih slikarjev od dunajske državne galerije (Groharja, Vavpotiča, Jakopiča...). Zbirko je v zadnjem letu obiskalo skoraj tisoč ljudi, tudi število članov je zraslo na 433, pred izidom je bil katalog društvene zbirke z reprodukcijami in komentarjem.²⁶ Ob vsesokolskem zletu v Ljubljani v avgustu 1922 je Narodna galerija pripravila retrospektivno razstavo starejših slovenskih umetnikov in preuredila ter dopolnila svojo stalno zbirko v Kresiji. Svoj zaklad je, poleg podpor ljubljanske mestne občine, pridobivala predvsem z darili. Eden pomembnejših v tistem času je bil vsekakor dar kraljevega namestnika v Sloveniji in starega podpornika slovenskih muz, Ivana Hribarja. Za gradnjo bodoče galerije je namenil milijon kron.²⁷ Za potrebe Narodne galerije je ljubljanska mestna občina leta 1924 kupila in prenovila do takrat edini razstavni prostor v Ljubljani, zasebni Jakopičev paviljon v Tivoliju, naslednje leto pa ji je prostore v prvem nadstropju namenil Narodni dom. Tehnične in gmotne težave so verjetno prispevale k temu, da je bil ta v zgornjem nadstropju delno adaptiran šele poleti 1928, kar je šele omogočilo pravo vselitev Narodne galerije. Kljub resnim namenom, da bi za Narodno galerijo v Ljubljani gradili novo stavbo, je bilo prenovljeno nadstropje Narodnega doma, kjer je bila 11. decembra istega leta slavnostno odprta njena stalna razstava, za društvo brez državne podpore velik uspeh.²⁸ Uspešno delovanje Narodne galerije je sčasoma postalo preozko. Avgusta 1927 je bilo ustanovljeno še društvo »Moderna galerija v Ljubljani«, ki se je naslednje leto preimenovalo v »Umetniško matico – društvo za ustanovitev moderne galerije«, leta 1929 pa spet v še bolj splošen naslov »Društvo za propagando sodobne, moderne umetnosti v Ljubljani«. Zbiralo in vzdrževalo naj bi stalno razstavo slovenskih umetnikov, »ki so pomembni za sedanost in za nadaljni razvoj slovenske umetnosti.«²⁹ Mlajša generacija slovenskih likovnikov se je še konec dvajsetih let, kot kaže, čutila zapostavljeno. Spričo slabega posluha države do potreb slovenske likovne umetnosti so v nekaj letih (1927–29) dojeli tudi prevelik optimizem glede možnosti za Moderno galerijo. Te so se začele odpirati šele ob koncu naslednjega desetletja.

Ustanavljanje Društva slovenskih upodablajočih umetnikov (DSUU) se je začelo s polemiko s starejšim in že uveljavljenim Klubom umetnikov Sava, oziroma z njegovim najagilnejšim članom Rihardom Jakopičem. Slednji je DSUU obtožil, da njegovi člani širijo neresnične govorice, češ da je Jakopič namenoma zadrževal obvestila o jugoslovanski umetnostni razstavi v času mirovne konference v Parizu in tako omogočil udeležbo na njej le trem ali štirim Slovincem.³⁰ Spor so očitno z neposrednim pogo-

²⁶ III. občni zbor Narodne galerije v Ljubljani, Jutro 30.4. 1922.

²⁷ Jutro 5.8. 1922; Slovenec 12.7. 1922.

²⁸ »Manes« v Ljubljani, Jutro 15.8. 1924; Ljubljanski Narodni dom, Jutro 21.11. 1925; Slavnostna otvoritev Narodne galerije, Jutro 19.12. 1928.

²⁹ ARS, Društvena pravila, št. 9120. Prva pravila s prošnjo za ustanovitev, 3.8. 1927, so podpisali eden od bratov Kralj, Silvester Škerl in Nande Vidmar.

³⁰ »Poslano«, Slovenec 27.2. 1919; Za odbor DSUU sta mu cinično odgovorila podpredsednik Matej Sternen in tajnik Hinko Smrekar, da ima društvo »resnejše naloge nego pečati se s čenčami.« Slovenec 1.3. 1919; Jakopič je na nizke udarce užaljeno odgovoril, da mu »tudi to puhlo nizko besedilo dosti razodeva.«

vorom hitro pomirili. DSUU je bilo ustanovljeno v začetku leta 1919, 16. marca so že imeli prvi izredni občni zbor, kjer so med drugim razpravljali o akciji za ustanovitev »Umetniškega doma« v Ljubljani. Tu naj bi dobila stalno domovanje zbirka Narodne galerije, hkrati pa bi to bil prostor tudi za občasne razstave. Ta čas je služil likovnim razstavam v Ljubljani skoraj samo zasebni Jakopičev paviljon v Tivoliju. Posledica diskusije o prepotrebni umetniških ateljejih v Ljubljani je bila vloga na poverjeništvu Deželne vlade za javna dela, naj ta pri nameravani zidavi hiš računa na umetnike oziroma na nekakšno umetniško kolonijo v Ljubljani. Hitre učinke je imel žal le njihov načrt o ustanovitvi umetno obrtne šole v Ljubljani. Aprila 1921 je bilo na srednji tehnični šoli v Ljubljani ustanovljeno društvo »Probuda«, pod okriljem katerega je začela mesec kasneje delovati zasebna risarska in slikarska šola, ki je svoje učence usmerjala k ohranjanju in razvijanju slovenskih oblikovnih tradicij.³¹

V DSUU se je do konca aprila 1919 vključila že večina pomembnejših in priznanih slovenskih likovnih umetnikov, za sabo pa je imelo 6 večjih akcij. Poleg zgoraj omenjenih je skupaj s klubom Sava izdelalo obširni spomenici o potrebi ustanovitve Akademije likovnih umetnosti v Ljubljani in o nujni urbanistični ureditvi Ljubljane ter Beograda. V komisijo, ki so jo za urejanje Ljubljane ustanovile pristojne oblasti, je društvo imenovalo ing. in arhitekta Ivana Vurnika ter arhitekta F. Jando. Deželni vladi so predlagali, da Poverjeništvu za uk in bogočastje prideli posebnega referenta za umetniške zadeve.³² Ob pikrih pripombah glede Slovincem zelo skopo odmerjenega prostora na jugoslovanski razstavi v Parizu so se zavzeli za skupno reševanje vseh aktualnih vprašanj v likovni umetnosti in za pospešeno združitev jugoslovanskih upodabljaljočih umetnikov v močno stanovsko socialno organizacijo. Podobno vabilo za združevanje na vsedržavni ravni je slovenskim umetnikom malo prej poslal Socijalno--umjetnički pokret iz Splita.³³

V času slikarske razstave štajerskih umetnikov decembra 1920 v Mariboru – razstavljalo je preko 30 avtorjev, med njimi tudi tamkajšnji Nemci – so tam ustanovili svoj umetniški klub »Grohar«.³⁴

Hkrati je iz komaj ustanovljenega DSUU javno izstopil kipar Lojze Dolinar, Klub umetnikov Sava pa je demonstrativno objavil pristope novih mladih članov Lojzeta Dolinarja, Vena Pilonia in Frana Tratnika, ter vest, da bo klub na pariški razstavi zastopal Ivan Zorman. Slovenec 5.3. 1919.

³¹ ARS, Društvena pravila, št. 9122; Društvo slovenskih upodabljaljočih umetnikov, Slovenec 2.3. 1919; Slovenec 26.4., 18.6. 1921; France Golob, Franjo Strle, ustanovitelj umetniške šole »Probuda« in vloga šole v tedanjem likovnem življenju, Kronika XXXIV 1986, št. 3, str. 160–170.

³² Ta zahteva je bila izpolnjena julija 1921, ko je bil za umetniškega svetovalca Prosvetnega oddelka Deželne vlade v Ljubljani imenovan slikar Fran Tratnik. Slovenska prosvetna vprašanja, Jutro 12.7. 1921.

³³ DSUU, Slovenec 30.4. 1919; Slovenec 19.4. 1919; Slovenski narod 19.4. 1919.

³⁴ Klub Grohar je imel ob ustanovitvi 8.12. 1920 12 članov; za predsednika so izbrali Cotiča, podpredsednik je bil Karlovič-Janowsky, tajnik Stiplovšek, blagajnik Kranjc, odbornica Šantlova, za častnega člana so izbrali generala Maistra, ki je predsedoval tudi pripravljalnemu odboru za štajersko slikarsko razstavo 5.–26.12. 1920 v Mariboru. Ob tej priliki so ocenili, da imamo po uspešnem razvoju slovenskega slikarstva v zadnjih dvajsetih letih, okrog 100 slovenskih umetnikov, katerih večina ni organizirana nikjer. Umetniška razstava v Mariboru, Slovenski narod 23.11. 1920; Ustanovitev umetniškega kluba Grohar v Mariboru, Slovenski narod 14.12. 1920; Jutro 7.1. 1921.

Mnogo bolj odmevna je bila prva pokrajinska slikarska razstava v Novem mestu, ki so jo otvorili dobra dva meseca prej. Tu so se poleg mladih dolenjskih ekspresionistov med likovniki predstavili tudi drugi umetniki najmlajše generacije, glasbeniki in literati. Plod »umetniškega gibanja na Dolenjskem« je bil umetniški »Klub mladih«, ki potem ni deloval na regionalni osnovi kot »Grohar«, ampak bolj generacijsko.³⁵

Socialni problemi slovenskih umetnikov so botrovali prvemu sestanku slikarjev, kiparjev, arhitektov in umetnostnih pedagogov, ki sta ga sredi oktobra 1920 v imenu DSUU in Save sklicala Ferdo Vesel in Rihard Jakopič. Strokovna (sindikalna) organizacija slovenskih umetnikov naj bi imela namen ščititi interese umetnosti in umetnikov, prirejati razstave doma in v tujini, posredovati pri javnih korporacijah glede umetnosti, vplivati na umetnostno vzgojo v šoli ter zunaj nje ipd. Bili so že v stikih s kolegi v Zagrebu in Beogradu, s katerimi naj bi se dogovorili o skupni organizaciji. V ta namen je potekala konferenca srbskih, hrvaških in slovenskih upodabljajočih umetnikov od 23. do 25. oktobra 1920 v Zagrebu. Sestavili so osnutek pravilnika bodoče enotne jugoslovanske umetniške stanovske organizacije in odločili, naj bi bil ustanovni kongres v kratkem, pred tem pa naj pravilnik odobrijo lokalne organizacije, kajti slovenski in hrvaški predstavniki so se sporazumeli, da je vsedrjavno združenje možno samo na temelju lokalnih organizacij v kulturnih centrih države.³⁶ Stvari so se nekoliko zavlekle, vendar je bilo v skladu s sklepi ustanovno zborovanje slovenske podružnice Udruženja jugoslovanskih oblikujočih umetnikov (UJOU) šele 23. novembra 1921 v ljubljanskem Unionu. Povabili so samo tiste slovenske umetnike, katerih delo je bilo že priznано, da bi se izognili problemom, če kriteriji za sprejem v Udruženje ne bi bili po vsej državi enaki. Tako je bilo od 98 imen povabljenih samo 28, od teh pa se jih je vabilu odzvalo 19. Vse druge naj bi v organizacijo sprejemali naknadno po društvenem pravilniku. Ustanovni občni zbor slovenske podružnice UJOU je v Unionu torej izvolil odbor in določil 5 delegatov za bodoči zagrebški kongres, določen med 8. in 11. decembrom 1921.³⁷ Vendar s kongresom spet ni bilo nič. Junija 1922 je bila v Beogradu t.i. V. jugoslovanska umetniška razstava v prostorih neke beograjske gimnazije, na kateri so bili Slovenci močno zastopani. Vsi razstavljalci so nastopili kolektivno, kot člani DSUU, klubov Sava, Mladih, Grohar ali kot »neorganizirani«. Ob tej priliki so se na zborovanju beograjskega lokalnega združenja sestali tudi delegati umetniških društev iz Ljubljane, Maribora, Zagreba in Sarajeva. Končno so se dogovorili za dolgo odlašani zagrebški kongres, ki naj bi potekal v začetku oktobra 1922.³⁸

³⁵ Obširno je o tem pisal Marjan Mušič, *Novomeška pomlad, Maribor 1974*; I. pokrajinska umetniška razstava v Novem Mestu, *Umetniško gibanje na Dolenjskem, Slovenski narod* 3.10. 1920.

³⁶ Strokovna organizacija slovenskih umetnikov, *Slovenski narod* 17.10. 1920; *Jutro* 20. in 28.10. 1920; *Slovenski narod*, 6.11. 1920.

³⁷ Izvoljeni odbor: predsednik Rihard Jakopič, tajnik Saša Šantel, blagajnik Gojmir Anton Kos, odborniki Josip Costaperaria, Lojze Dolinar, Fran Tratnik, Ivan Vavpotič, namestnika Maksim Gaspari in Ivan Zajec, *Slovenski narod* 3.11. 1921; *Poziv vsem oblikujočim umetnikom v Sloveniji, Slovenski narod* 22.10. 1921.

³⁸ *Poziv umetnikom, Jutro* 9.5. 1922; *Pred otvoritvijo jugoslovanske umetnostne razstave, Jutro* 3.6. 1922; *V. jugoslovanska umetniška razstava, Jutro* 18.6. 1922.

Verjetno je imela tudi v ta namen slovenska podružnica še neobstoječega UJOU 1. julija izredni občni zbor, ki pa je, po poročilu v »Jutru«, le »rešil mnogo perečih vprašanj in napravil velik korak naprej v konsolidaciji razmer med slovenskimi umetniki.« Ustanovni kongres UJOU je bil potem 10. in 11. decembra 1922 v Zagrebu. Slovence sta zastopala le Šantel in (verjetno France) Kralj. Glavno delo kongresa je bil sprejet pravilnik o Glavnem umetniškem svetu pri prosvetnem ministrstvu v Beogradu.³⁹

UJOU se v sledečih letih ni izkazalo kot preveč aktivna organizacija in je vsled tega občasno doživljalo razne krize. Iz njegove ljubljanske sekcije je leta 1926 izstopila mlajša generacija slovenskih slikarjev, ki naj bi se organizirala samostojno. Oktobra 1927 pa se je v očitnem občutku lastnega nesmisla soglasno sama razpustila njegova sarajevska sekcija in o tem obvestila ljubljansko, češ da je s tem zapečaten usoda celotna skupne organizacije jugoslovanskih slikarjev in kiparjev. Arhitekti so se že prej osamosvojili.⁴⁰ Slovenska sekcija UJOU je torej v letih 1927–28 zamrla, ker ni mogla doseči kakšnih občutnih koristi za svoje člane in je začelo njihovo število upadati. Zagrebška in beograjska sekcija pa sta še naprej občasno delovali.⁴¹

Leta 1934 je bilo potem ustanovljeno »Društvo likovnih umetnikov Dravske banovine«, vendar je v Ljubljani vse bolj prevladovalo prepričanje, da je treba tudi v imenu naglasiti slovenstvo organizacije. V tem smislu so leta 1936 spremenili naslov v »Društvo slovenskih likovnih umetnikov«. Vanj je bila do druge vojne vključena velika večina slovenskih likovnikov. Leta 1940 je društvo imelo 76 članov. Skrbelo je predvsem za zaščito avtorskih pravic, za umetnostne šole, pomagalo pri razstavah, dražbah, ostalih prireditvah in študijskih potovanjih, ustanovilo je lastni bolniški sklad ipd.⁴²

Glasbeni umetniki

Podobno vlogo kot jo je imela Slovenska matica pri slovenskih književnikih, je pri slovenskih glasbenikih odigrala Glasbena matica. Ustanovljena je bila leta 1872, potem ko se je slovensko glasbeno življenje razmahnilo v čitalnicah in je Filharmonična družba začela dobivati vse bolj nemški značaj. Pet let kasneje pa je prišlo tudi že do druge ločitve z ustanovitvijo Cecilijinega društva z orglarsko šolo in glasilom »Cerkveni glasbenik« pod okriljem ljubljanske škofije. Kljub temu, da je Glasbena matica tako ostala pretežno »liberalna«, so (tako kot pri Slovenski matici) z njo sodelovali tudi katoliško usmerjeni glasbeniki.⁴³

V novi državni in narodnostni skupnosti so se glasbeniki začeli podobno povezovati kot likovni delavci. Ustanovni občni zbor ljubljanske podružnice že prej ustanovljenega Udruženja jugoslovanskih muzičara je bil 19. decembra 1920 v dvorani GM v Ljubljani.⁴⁴

³⁹ Jutro 5.7. 1922; Kongres upodablajočih umetnikov v Zagrebu, Jutro 13.12. 1922.

⁴⁰ Strokovno udruženje jugoslovanskih oblikujočih umetnikov, Jutro 23., 26. in 29.10. 1927.

⁴¹ Arhiv Društva slovenskih likovnih umetnikov, spis »O DSLU v Ljubljani«, fasc. Razni koncepti 1941–1945.

⁴² Prav tam.

⁴³ Cvetko Budkovič, Sto let pevskega zbora Glasbene matice 1891–1991, Ljubljana 1991, str. 34.

⁴⁴ Slovenski narod 18.12. 1920.

Iz Glasbene matice, ki je bila formalno nadstrankarska organizacija, vendar pod nedvomnim »svobodomiselnim« vplivom, je prišla leta 1921 pobuda za ustanovitev Zveze slovenskih pevskih zborov. Združila naj bi vse slovenske pevske zборе in je k vstopu vabila vsako registrirano pevsko društvo. Optimizem v tem smislu je pobudnikom vlil koncert ob obletnici »narodnega ujedinenja« 1. decembra 1921, ko so skupaj nastopila skoraj vsa ljubljanska pevska društva, 6 po številu, med njimi npr. tudi »Ljubljana«, ki se je štela za »klerikalno«. Toda katoliško usmerjena pevska društva po Sloveniji so že bila povezana v Pevski zvezi pri Slovenski krščanskosocialni zvezi.

Ustanovni občni zbor Zveze slovenskih pevskih zborov (ZSPZ) je bil ne glede na to 6. januarja 1922 v prostorih GM v Ljubljani. Pripravil ga je Matej Hubad. Združenje naj bi z zborovanji, predavanji, skupnimi nastopi, tečaji, izdajanjem partitur in glasil ter ustanavljanjem novih pevskih zborov skrbelo predvsem za izpopolnjevanje splošne pevske izobrazbe na Slovenskem. V drugi točki pravil so si postavili tudi cilj pripraviti združitev vseh pevskih društev v državi. V zvezo je bilo po letu dni dela in izdanem prvem »Pevskem koledarju za leto 1923« včlanjenih 18 pevskih zborov, med njimi tudi Glasbeno društvo »Ljubljana«. ZSPZ je večkrat letno pripravljala skupne koncerte in pevska tekmovanja ter svoje člane zalagala z notnim gradivom. Na drugem občnem zboru aprila 1924, je zveza štela že 36 pevskih društev. Do naslednjega leta, ko je bila ZSPZ razpuščena in vključena v Jugoslovansko pevsko zvezo se ji je priključilo še 7 novih zborov, a je tajnik zveze ugotavljal, da jih redno dela le 28. Skupno je ZSPZ štela okrog 2000 pevcev.

Dogovori o združevanju v okviru Jugoslavije so se začeli ob pogrebu Stevana Mokranjca v začetku oktobra 1922 v Beogradu. Takrat sta se združili tudi vojvodinska in srbska pevska zveza. Na skupni konferenci, ki jo je vodil Hubad, so sklenili naj pripravljalni odbor spelje dokončno združitev že do tekmovanja »Saveza hrvatskih pjevačkih društava« decembra istega leta v Zagrebu. Vendar se je debata, ki so jo načeli Hrvatje, nadaljevala tudi še na aprilskem občnem zboru ZSPZ leta 1924 v Ljubljani. Predstavniki hrvaške pevske zveze so se strinjali s povezavo, toda znotraj te naj bi ohranili tudi še vse tri »plemenske«. Rudolf Matz je v Ljubljani izjavil, »da bi bilo napačno forsiranje ujedinenja, dokler nismo v tej državi vsi enakopravni državljani.« V nasprotju z njim je dr. Viktor Novak, predsednik zagrebškega pevskega društva »Lisinski« in zastopnik pevskih društev s Hrvaške, ki niso bila v hrvaški pevski zvezi, zagovarjal takojšnje enotno združenje, čemur so se goreče pridružili predstavniki ZSPZ in srbske zveze.

ZSPZ se je torej na občnem zboru maja 1925 razpustila in odboru zaupala ustanovitev ljubljanske ter mariborske župe »Jugoslovenskega pevačkgega saveza« (JPS). Z ustanovitvijo enotne pevske zveze za celo državo naj bi bilo kulturno delo centralizirano in delovanje znatno olajšano. Slovensko oblikovanje žup je potrdil I. kongres JPS oktobra 1925 v Sarajevu. Hrvaška pevska zveza se mu ni priključila, tri leta kasneje julija 1928, je iz JPS soglasno izstopilo tudi zagrebško pevsko društvo »Lisinski«. Savez ni izpolnil njihovih pričakovanj ob ustanovitvi. Izstopilo je zaradi nezmožnosti vpliva na njegovo delo, oddaljenosti od središča in zaradi splošnih prilik, ki so oteževale

normalno delo. Ni pa pristopilo k hrvaški pevski zvezi, temveč je ostalo zunaj vsake povezave.⁴⁵

V podporo slovenski književnosti, slikarstvu, kiparstvu in glasbi je bilo junija 1922 ustanovljeno Društvo ljubiteljev slovenske umetnosti, ki naj bi zanjo skrbelo zlasti gmotno, z raznimi nagradami in podporami, nakupi, organiziranjem zborovanj, predavanj, akademij in umetniških večerov. Društvo naj bi nadomestovalo za umetnost nujne mecene, ki jih Slovenci niso imeli, država pa je bila takrat za to nesposobna. Pet let kasneje se je temu društvu pridružilo podobno v Mariboru.⁴⁶

Avgusta 1919 so imeli združitevne kongrese tudi jugoslovanski dijaki, jugoslovanska akademska podporna društva in menze, oktobra novinarji SHS in jugoslovanska ženska društva, decembra sta bila ustanovljena Jugoslovanski olimpijski odbor in Jugoslovanska centralna športna zveza. Prav tako je bilo leta 1919 ustanovljeno Jugoslovansko zdravniško društvo in še kaj.⁴⁷

Celotna organizacijska struktura slovenskih izobražencev in umetnikov se je torej z državnim prevratom leta 1918 bistveno spremenila. Prvič je bilo veliko intelektualcev v novi, »narodni« državi sploh na novo povezanih v društvih, ki jih v stari Avstriji niso imeli. Temu so v veliki meri botrovale drugačne materialne razmere po prvi vojni, zlasti večja socialna ogroženost in s tem potreba po sindikalni organizaciji. Po drugi strani pa je bilo stanovsko povezovanje pri obrambi avtorskih in socialnih pravic naravno vezano na celotno državno ozemlje, ki mu je vladala ista politična uprava. Izjema v tem pogledu so bili besedni umetniki zaradi jezika in zaradi tega, ker so imeli navadno že starejše organizacije ter so se odtlej povezovali interinstitucionalno. Slovenska matica je imela npr. stalne stike s srbsko in s hrvaško matico. Izjema so bili tudi slovenski intelektualci iz izrazito katoliških organizacij, ki so jim novo jugoslovansko povezovanje branili politični vzroki. Manj so se vsejugoslovansko organizirali znastveniki, ki so bili vezani predvsem na ljubljansko univerzo in na starejša ali nova strokovno profilirana, vendar zlasti v humanistiki kot najbolj razviti znanosti, na ožji slovenski prostor vezana društva.

Kolikor so bile vse te nove organizacijske vezi z novim prostorom manj ali docela neuspešne in je pogosta organizacijska neresnost ali nesposobnost med kolegi južnejših pokrajin pri Slovencih porajala razočaranje, nezadovoljstvo ali celo odvrčanje od teh novih organizacij, je to posebna zgodba.

⁴⁵ »Hrvaško vprašanje« pri združevanju glasbenikov je bilo v neposredni zvezi z istoimenskim vprašanjem v politiki. Prilagajalo se je političnim usmeritvam HRSS in SDS. Poročila o ZSPZ in JPS sta objavljala Slovenski narod 21.5., 4.12. 1921 in Jutro 6.1., 27.1., 20.12. 1922, 9.1., 4.10. 1923, 8.4. 1924, 5.5., 16.10., 29.10. 1925, 10.7., 6.12. 1928.

⁴⁶ ARS, Društvena pravila, št. 9153, 4074; Jutro 3.6. 1922.

⁴⁷ Kongres jugoslovanskih gledaliških umetnikov v Beogradu, Slovenski narod 20.8. 1919; Kongres jugoslovanskega dijaštva v Beogradu, Slovenski narod 30.8. 1919; Kongres novinarjev SHS v Zagrebu, Slovenski narod 5.10. 1919; Kongres jugoslovanskih žena, Slovenski narod 7.10. 1919; Jugoslovanski olimpijski odbor, Jugoslovanski centralni športni savez, Slovenski narod 19. in 21.12. 1919; Prvi jug. novinarski kongres, Slovenski narod 25.12. 1919; Združenje gledaliških igralcev SHS, Slovenski narod 28.12. 1919; Društvo novinarjev, Slovenski narod 19.1. 1921 in Jutro 7.9. 1921; Ustanovitev »Kola jugoslovanskih sester« v Ljubljani, Slovenski narod 22.3. 1921; III. kongres udruženja gledaliških igralcev SHS, Slovenski narod 12.6. 1921; Odziv slovenskih zdravnikov, Slovenski narod 26.6. 1921.

L'ORGANISATION DES HOMMES DE CULTURE APRÈS LE COUP D'ÉTAT EN 1918

R é s u m é

La structure complète de l'organisation des artistes et de l'intelligentsia slovènes a changé après le coup d'état de 1918. Plusieurs intellectuels ont été pour la première fois liés en de nouvelles associations dans le nouvel état «national» qui n'avaient pas existé dans le cadre de l'ancienne Autriche. Les conditions matérielles changées d'après la première guerre mondiale et spécialement la situation sociale menacée ont beaucoup contribué à cet état de choses exigeant une organisation syndicale. Pour protéger les droits d'auteur et les droits sociaux, les métiers se sont liés au niveau national commun, dirigés par la même direction politique à l'exception près des artistes littéraires qui à cause de la langue et parce qu'ils avaient normalement déjà eu une organisation plus ancienne étaient habitués à se lier entre les institutions. Slovenska matica, par exemple, était en contacts permanents avec Matica serbe et croate. La seule exception faisait l'intelligentsia slovène d'orientation nettement catholique qui, pour des raisons politiques, refusait de se lier dans le cadre yougoslave.

Le passage de la monarchie habsbourgeoise au royaume des serbes, croates et slovènes a donc créé de nouveaux besoins tandis qu'il a éliminé beaucoup d'obstacles des temps passés. Les écoles élémentaires et secondaires sont devenues slovènes, on a constitué l'université slovène à Ljubljana. Presque tous les participants dans la vie culturelle, depuis les instituteurs, professeurs, peintres et sculpteurs, musiciens, acteurs de théâtre jusqu'aux médecins, journalistes, sportifs, femmes et autres se sont organisés au nouveau niveau national. Les scientifiques liés plutôt à l'université de Ljubljana et à leurs profils professionnels déjà organisés dans leurs associations spécialement au niveau des sciences humaines, la branche plus développée, se liaient de moins en moins au niveau yougoslave.

ZGODOVINSKI ČASOPIS (ZČ)

- osrednja slovenska historična revija
- glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije

Na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, v Ljubljani, Aškerčeva 2/I, telefon 061/1250-001, int 210, lahko dobite naslednje zvezke »Zgodovinskega časopisa« (ZČ):

1/1947 (ponatis 1977) - 308 SIT	34/1990, št. 1-2 - 336 SIT
2-3/1948-49 (1988) - 392 SIT	34/1980, št. 3 - 168 SIT
4/1950 (1987) - 364 SIT	34/1980, št. 4 - 168 SIT
5/1951 (1987) - 490 SIT	35/1981, št. 1-2 - 280 SIT
6-7/1952-53 (1986) - 700 SIT	35/1981, št. 3 - 182 SIT
8/1954 (1990) - 434 SIT	35/1981, št. 4 - 140 SIT
9/1955 (1989) - 392 SIT	36/1982, št. 1-2 - 266 SIT
10-11/1956-57 (1990) - 434 SIT	36/1982, št. 3 - 168 SIT
12-13/1958-59 (1991) - 434 SIT	36/1982, št. 4 - 154 SIT
14/1960 (1993) - 840 SIT	37/1983, št. 1-2 - 238 SIT
15/1961 (1989) - 322 SIT	37/1983, št. 3 - 154 SIT
16/1962 (1991) - 308 SIT	37/1983, št. 4 - 168 SIT
17/1963 (1978) - 392 SIT	38/1984, št. 1-2 - 238 SIT
18/1964 (1980) - 378 SIT	38/1984, št. 3 - 140 SIT
19-20/1965-66 (1985) - 434 SIT	38/1984, št. 4 - 154 SIT
21/1967 (1992) - 600 SIT	39/1985, št. 1-2 - 252 SIT
22/1968, št. 1-2 (1983) - 252 SIT	39/1985, št. 3 - 224 SIT
22/1968, št. 3-4 - pred ponatisom	39/1985, št. 4 - 168 SIT
23/1969, št. 1-2 (1989) - 280 SIT	40/1986, št. 1-2 - 294 SIT
23/1969, št. 3-4 (1989) - 224 SIT	40/1986, št. 3 - 238 SIT
24/1970, št. 1-2 (1981) - 238 SIT	40/1986, št. 4 - 266 SIT
24/1970, št. 3-4 (1988) - 266 SIT	41/1987, št. 1 - 294 SIT
25/1971, št. 1-2 (1985) - 280 SIT	41/1987, št. 3 - 280 SIT
25/1971, št. 3-4 (1986) - 266 SIT	41/1987, št. 3 - 266 SIT
26/1972, št. 1-2 (1980) - 322 SIT	41/1987, št. 4 - 266 SIT
26/1972, št. 3-4 (1984) - 294 SIT	42/1988, št. 1 - 238 SIT
27/1973, št. 1-2 (1989) - 280 SIT	42/1988, št. 2 - 238 SIT
27/1974, št. 3-4 (1988) - 294 SIT	42/1988, št. 3 - 252 SIT
28/1974, št. 1-2 (1988) - 294 SIT	42/1988, št. 4 - 224 SIT
28/1974, št. 3-4 (1993) - 720 SIT	43/1989, št. 1 - 238 SIT
29/1975, št. 1-2 (1993) - 720 SIT	43/1989, št. 2 - 238 SIT
29/1975, št. 1-2 - razprodan	43/1989, št. 3 - 252 SIT
29/1975, št. 3-4 - 460 SIT (kmalu razprodan)	43/1989, št. 4 - 252 SIT
30/1976, št. 1-2 - 294 SIT	44/1990, št. 1 - 238 SIT
30/1976, št. 3-4 - 266 SIT	44/1990, št. 2 - 252 SIT
31/1977, št. 1-2 - 440 SIT	44/1990, št. 3 - 252 SIT
30/1976, št. 1-2 - 294 SIT (kmalu razprodan)	44/1990, št. 4 - 266 SIT
31/1977, št. 3 - 408 SIT	45/1991, št. 1 - 266 SIT
30/1976, št. 1-2 - 294 SIT (kmalu razprodan)	45/1991, št. 2 - 266 SIT
31/1977, št. 4 - 224 SIT	45/1991, št. 3 - 238 SIT
32/1978, št. 1-2 - 294 SIT	45/1991, št. 4 - 266 SIT
32/1978, št. 3 - 224 SIT	46/1992, št. 1 - 240 SIT
32/1978, št. 4 - 238 SIT	46/1992, št. 2 - 320 SIT
33/1979, št. 1 - 280 SIT	46/1992, št. 3 - 320 SIT
33/1979, št. 2 - 252 SIT	46/1992, št. 4 - 400 SIT
33/1979, št. 3 - 238 SIT	47/1993, št. 1 - 560 SIT
33/1979, št. 4 - 196 SIT	47/1993, št. 2 - 560 SIT

Člani zgodovinskih in muzejskih društev s poravnanimi tekočimi društvenimi obveznostmi imajo na navedene cene 25-odstotni popust, študentje pa 50-odstotni popust. Za nakup kompleta ZČ odobravamo poseben popust. Za naročila, večja od 2000 SIT, je možno brezobrestno obročno odplačevanje. Ob takojšnjem plačilu pri nakupih v vrednosti nad 2000 SIT dajemo dodatni 10-odstotni popust. Publikacije lahko naročite in prejmete osebno na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, prav tako pa tudi po pošti.